

2.5. A KOMPETENCIATESZTEKEN GYENGÉN TELJESÍTŐ ISKOLÁSOK ÉS FELNÖTTEK ALAPKÉSZSÉGEI MAGYARORSZÁGON, OLASZORSZÁGBAN ÉS NORVÉGIÁBAN (KÖZEL) HÚSZÉVES TÁVLATBAN

KÖLLŐ JÁNOS

A képzetlen magyarok foglalkoztatási lemaradása – bár mérséklődött – ma is tetemes.¹ Ennek más tényezők mellett fontos okát képezik a munkavállalás szempontjából hasznos alapkészségek hiányosságai. Az alapvető kompetenciák egy részét az általános iskolában sajátítjuk el, hogy milyen sikerrel, arról képet kaphatunk a 15 évesek körében felvett PISA felvételekből (valamint az országos kompetenciamérésekből – lásd erről a 2.4. alfejezetet). A foglalkoztatás szempontjából azonban nem az iskoláskori, hanem a felnőttkori készségeknek van jelentősége. A készségszint javulhat, ha az oktatás elhagyását követően a formális és informális tanulás dominál, és romolhat, ha a felejtés.

Ebben az alfejezetben a kompetenciateszteken gyengén (az alsó egynegyedben) teljesítő iskolások és felnőttek alapkészségeit vizsgáljuk a 2006. és 2022. évi PISA, valamint a 2008-as ALL és a 2022-es PIAAC felvétel alapján.² Magyarországot – egy korábbi kutatásunkat *Köllő* (2014, 2015) követve – Olaszországgal és Norvégiával hasonlítjuk össze, két olyan országgal, melyek egészen eltérő módon, de a magyar-nál sikeresebben integrálják a képzetlen népességüket. Előbb a relatív teszteredmények időbeli változását vizsgáljuk, majd röviden és az adathiányból fakadó kompromisszumok árán érintjük azt a kérdést, milyen szintű és hogyan változott a képzetlen népesség

foglalkoztatása. A kialakult helyzetet a kompetenciatesztek eredményeinek fényében értékeljük.

A teszteredmények alakulását az 2.5.1. táblázat foglalja össze. A felső három sor a 2006-os illetve 2022-es PISA-teszteken az *alsó egynegyedben* teljesítők átlagos olvasási és matematikai pontszámáról ad képet. Mellettük láthatók a 25–64 éves, a teszteken rosszul (szintén az alsó egynegyedben) teljesítő felnőttek eredményei a 2008. évi ALL-, illetve a 2022. évi PIAAC-felvétel szerint. A táblázatban tehát az iskolai, illetve felnőttkori teljesítmény szerinti rangsor alján lévőket hasonlítjuk össze. A táblázat alsó két sora a magyar tesztpontszámokat veti egybe a norvég, illetve olasz értékekkel.

A *magyar–norvég* összehasonlítással kezdve: a rangsor alján álló magyar iskolások 2006-ban és 2022-ben is valamivel *jobban* teljesítettek a PISA-teszteken, mint a norvég társaik. Ugyanakkor a felnőttek esetében súlyos és időben növekvő lemaradást látunk.

A 2006-os PISA- és a 2008-as ALL-eredmények egyaránt tetemes magyar fölényt mutattak az *olaszokkal* szemben, de 2022-re a helyzet megváltozott. Az olasz PISA-eredmények javulásának és a magyar teljesítmény romlásának köszönhetően a fiataloknál mért különbség megfordult, és legalábbis az olvasáspontszámok esetében jelentőssé vált.³ A felnőttkori teljesítmény szempontjából is a magyarok vezettek 2008-ban, 2022-re azonban ez az előny elfogyott. Az olaszországi változások okainak feltárása új kutatást igényelne, amire a szerző eddig nem tudott vállalkozni. Elképzelhető, hogy az újabb generációk ugyan nem hosszabb, de jobb oktatást kaptak, hogy a felnőttkori tudásfelhalmozás mozdult el a norvég irányba (2008-ban Olaszország e tekintetben sokkal közelebb állt Magyarországhoz, mint Norvégiához), vagy hogy az internethasználatban meglévő kezdeti nagy hátrány felszámolása hozott eredményt.⁴

¹ Foglalkoztatási rátájuk még a 2020-as években is 25–30 százalékponttal maradt el a középfokon képzettekétől és 35–40 százalékponttal a diplomásokétól, a közmunka beszámítása után is. A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a 15–64 éves, nem tanuló népességre vonatkozó adataiból.

² PISA: Programme for International Student Assessment, OECD. ALL: Adult Literacy and Life Skills Survey, OECD és Statistics Canada. PIAAC: Programme for the International Assessment of Adult Competencies, OECD.

³ A 2006 és 2022 közötti pontszámváltozásokról lásd az OECD (2024a, b) grafikonjait!

⁴ Ez utóbbról lásd a Statista (2004a, b) forrásokat!

2.5.1. táblázat: A kompetenciamérésekben az alsó egynegyedben teljesítő 15 éves magyar fiatalok és 25–64 éves felnőttek alapkészségei norvég és olasz társaikhoz képest, 2006–2008-ban és 2022-ben, az olvasási és matematikai (numerikus) tesztpontszámok alapján

	Fiatalok PISA 2006		Felnőttek ALL 2008		Fiatalok PISA 2022		Felnőttek PIAAC 2022	
	olvasás	matematika	olvasás	matematika	olvasás	matematika	olvasás	matematika
Magyar	367	385	217	223	351	362	198	197
Norvég	351	379	237	229	337	354	222	214
Olasz	334	353	163	176	366	366	199	190
Magyarok								
– a norvégokhoz képest	16	6	–20	–6	14	8	–24	–17
– az olaszokhoz képest	33	32	54	47	–15	–4	–1	7

Foglalkoztathatóság és foglalkoztatás

Az alapkészségek és a foglalkoztatás közötti kapcsolatot több okból sem elemezhető közvetlen összehasonlítás útján. Egyfelől, a felnőttkori kompetenciák és a foglalkoztatás kölcsönkapcsolatban állnak: a tudás segít munkához jutni, a munka pedig karbantartja a tudást. Ezt a csomót keresztmetszeti adatokkal nem lehet kibogozni. Másfelől, a foglalkoztatást másképp mérte az ALL és a PIAAC, közvetlen összevetésre nincs mód. Harmadsorban, az ALL és a PIAAC Magyarországra vonatkozó adatait nem tudjuk megtszírtítani a tömeges közmunkából, valamint a női foglalkoztatás sajátos méréseiből eredő torzításoktól.⁵ Ezért a továbbiakban nem a teszteken gyengén szereplőket, hanem a felnőtt korukig legfeljebb alapfokú végzettséget szerzetteket hasonlítjuk össze, olyanokat, akik az átlagost többszörösen meghaladó mértékben verbuválódnak a gyenge képességű populációból.

Az OECD adatai szerint Magyarország a *férfiak* foglalkoztatásában meglévő 20–25 százalékpontos hátrányát 2022-re ledolgozta. Ha azonban a közmunkát nem „jelző nélküli” foglalkoztatásnak, hanem a munkanélkülieknek szóló programnak tekintjük, továbbra is (bár jóval kisebb, 5, illetve 6 százalékpontos) hátrányt látunk. A képzetlen *nők* foglalkoztatása is emel-

kedett, de a hagyományosan alacsony olasz szintet 2022-ben csak 6 százalékponttal haladta meg, a norvégtól pedig továbbra is tetemesen elmaradt (13 százalékponttal).

2.5.2. táblázat: A 25–64 éves képzetlen férfiak és nők foglalkoztatási rátái (százalék)

	Férfi	Nő	Összesen
Magyarország (OECD)			
2008	48	33	39
2022	68	52	60
Magyarország (MEF, közmunkával)			
2008	47	32	38
2022	68	50	59
Magyarország (MEF, közmunka nélkül)			
2008	45	32	37
2022	64	42	52
Norvégia (OECD)			
2008	73	60	66
2022	70	55	64
Olaszország (OECD)			
2008	71	34	53
2022	69	36	53

Képzetlen: ALL: tíz osztálynál kevesebbet végzett, PIAAC: ISCED1, ISCED2, ISCED3 rövid program.

A Magyarországra vonatkozó OECD-adat magában foglalja a közmunkásokat, valamint 2022-ben a gyesen és gyeden lévő, nem dolgozó nők nagy részét. A MEF-ből számított adatok esetében a 2021 előtti érvényes definíció szerinti, a 2008-as értékekkel összehasonlítható számokat közölünk. A további, kisebb eltérések a kerekítésből adódnak. Forrás: *OECD Data Explorer*, valamint a szerző számításai a MEF mikroadataiból.

Hogyan lesznek a magyarnál gyengébb iskolai teljesítményből jónak mondható kompetenciák és magas foglalkoztatás Norvégiában? Ez a sajátos mintázat minden bizonnyal a felnőttkori tudásfelhalmozás-

⁵ 2021-től kezdve a KSH foglalkoztatottnak tekinti a gyesen és gyeden lévő, korábban dolgozó nőket, akkor is, ha hosszú évek óta vannak távol a munkájuktól, nem dolgoznak és nem is akarnak állásba lépni.

ban meglévő óriási különbségnek köszönhető. Az ALL alapján végzett összehasonlítás (Köllő, 2015) szerint az iskolázatlan magyarok kevesebb mint 6 százaléka, a norvégoknak viszont az egyharmada vett részt képzésben az interjút megelőző egy évben. Ezek az arányok a képzetebbek megfelelő mutatóihoz viszonyítva 29 százalékra rúgtak Magyarországon, míg Norvégiában 58 százalékra. A norvégok kétszer-hatszor nagyobb arányban vettek részt az informális tanulás különböző formáiban. Az ALL-kutatás kérdőívében kilenc kérdés vonatkozott ilyen tevékenységekre. Miközben majdnem minden iskolázatlan norvég (90 százalék) végzett legalább egy ilyen tevékenységet, a magyaroknál az arány csak 27 százalék volt. Hasonló mintázat figyelhető meg a könyv olvasásban, a számítógép-használat terén és a birtokolt könyvek számában is: itt a norvég–magyar különbség két-háromszoros. A magyarok csak a tévézésben, ezen belül a napi öt órát meghaladó tévézésben teljesítettek jobban.

Nagy különbség mutatkozik a munka mint írásbeliségforrás szerepében. A foglalkoztatási valószínűség és a munkában ellátandó írás-olvasási feladatok számának (a kitettségnek és a dózisnak) a szorzata jól-rosszul megragadja ennek a visszacsatolásnak az erejét, amiben több mint ötszörös különbséget látunk Norvégia és Magyarország között.

A munkaerőpiaci sikeresség erősen függ a nem kognitív készségek meglététől, melyeket az ALL-felvétel közvetlenül nem mér, de számos információval szolgál olyan tevékenységekről, melyek fejlesztik azokat: ide-sorolható a civil érintkezés olyan fórumai, melyekben az iskolázatlanok képzett emberekkel találkoznak, közös célokban osztoznak, és együtt dolgoznak. Norvégiában az alacsony iskolázottságúak 60 százaléka vett részt legalább egy civil csoportban, és 50 százalékuk végzett önkéntes munkát, míg a magyaroknak csak a 12 és 14 százaléka.

Az ALL összesen húsz, a kognitív és nem kognitív készségek fejlődése szempontjából fontos tevékenységet különböztet meg. A képzetlen norvégok közül mindössze négy százalék nem vett részt egyetlen ilyen tevékenységben sem, szemben a magyarok 64 százalékaival. A norvégok 41 százaléka végzett legalább hatot a megfigyelt tevékenységek közül, míg a magyaroknak mindössze két százaléka.

Olaszország eltérő módon integrálja a nagyon nagy méretű iskolázatlan – és a 2008-as mérés szerint akkor a teszteken is rosszul teljesítő – népességét. Két tényező is említhető. Az egyik az iskolázatlan népesség rendkívüli mérete, ami jobb lehetőséget teremt a munkahelyek és munkások hatékony összepárosítására, a másik a kisvállalkozások nagy súlya. Jó okunk van feltételezni, hogy egy családi kisvállalkozás sikeresebben hárítja el a tudáshiányból eredő zavarokat az intenzív személyes kapcsolatoknak köszönhetően, illetve, hajlamosabb túrni a belőle fakadó veszteségeket. A termelékenységnek ez utóbbiból adódó korlátja hozzájárulhatott ahhoz, hogy a képzetlenek foglalkoztatása a javuló készségeik ellenére sem növekedett.

A magyar siker, mint láttuk, részben a közmunkának köszönhető (aminek a súlya a 2017-es csúcsot követően is jelentős maradt), ám a piaci foglalkoztatás is emelkedett. Tudjuk, hogy a növekedést az építőipar és az egyszerű munkát foglalkoztató feldolgozóipari, összeszerelő üzemek húzták. Jellemző tünet, hogy míg 2022-ben, a PIAAC szerint a képzetlen munkásoknak Norvégiában csak a 22 százaléka végzett segéd- vagy betanított munkát, és Olaszországban is csak 36 százalék, addig ez a hányad Magyarországon 60 százalékos volt. A létrejött munkahelyek erősen kitettek az autóiipari és építőipari konjunktúrának, és fennmaradásukat a robotizáció és az automatizáció is veszélyezteti. Ennek fényében aggasztó az alapkészségekben megfigyelhető (iskolai és felnőttkori) visszaesés, ami korlátozza a változásokhoz való alkalmazkodást.

Hivatkozások

KÖLLŐ JÁNOS (2014): [Integrációs minták: iskolázatlan emberek és munkahelyeik Norvégiában, Olaszországban és Magyarországon](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Társki, Budapest, 226–245. o.

KÖLLŐ JÁNOS (2015): [Patterns of integration. Low-educated people and their jobs in Norway, Italy and Hungary](#). Economics of Transition, Vol. 23. Vol. 1. 105–134. o.

OECD (2024a): [PISA 2022 Results](#). (Volume I and II) - Country Notes: Hungary.

OECD (2024b): [PISA 2022 Results](#). (Volume I and II) - Country Notes: Italy.

STATISTA (2024a): [Internet penetration rate in Hungary from 2010 to 2023](#).

STATISTA (2004b) [Share of individuals using the internet in Italy from 2006 to 2023](#).